

Betesblandning för får - undvik rörsvingel

Gun Bernes, Kjell Martinsson

Bete är en viktig del i all fårproduktion. För digivande tackor och för lamm som ska växa snabbt är det av stor vikt att betet är smakligt, näringsrikt och högavkastande. Om man enbart har tackor utan lamm på bete är kraven inte lika höga. Lämpliga vallfröblandningar för fårbete efterfrågas ofta vid samtal med lammproducenter. Det finns särskilda betesblandningar för får i handeln, men några svenska försök som visar på eventuella fördelar med olika artsammansättning har inte gjorts tidigare. För att få en uppfattning om betydelsen av olika artblandningar gjordes därför en studie, förlagd till Röbbäcksdalen utanför Umeå. Studien finansierades av Stiftelsen Lantbruksforskning och Regional Jordbruksforskning för Norra Sverige.

Den blandning som gav mest avvikande resultat på såväl betestillväxt som djur var den som innehöll rörsvingel och man kunde även med blotta ögat se att den ofta avvek från de övriga. Eftersom rörsvingeln snabbt tycks mista sin smaklighet även om den inte går i ax är den inte så lämplig till fårbete. För att beteskonsumtionen ska hållas på en hög nivå krävs att man under hela säsongen har tillräckligt med djur så att betestrycket håller grödan i lämpligt stadium.

Det är viktigt att betesblandningar för får tål hård betning. Jämfört med nöt kan fåren pga sin smala och kluvna mule lättare selektera i betet och de betar betydligt närmare marken. Detta ställer krav på växtens förmåga till återhämtning. Beståndet får inte bli så glest att ogräsandelen ökar. Eftersom får ratar förvuxna delar bör man i betesvallen undvika arter som snabbt går i blom.

En annan faktor som har betydelse vid jämförelse av tackors och mjölkors betesbehov är att korna kommer in varje dag för att mjölkas och då ofta får tillskottsfoder, medan tackorna som regel måste klara sig på enbart bete. En nylammad tacka som ska ge di åt två eller fler lamm har ett mycket högt näringsbehov. Det är också viktigt att vallväxterna är lättsmälta och aptitliga för att lammen snabbt ska komma igång och beta. En annan faktor som skiljer jämfört med mjölkboskap är att de unga djurens betesval till stor del påverkas av inlärning via modern.

Fyra blandningar jämfördes

Studien genomfördes åren 2011 och 2012. De fröblandningar som jämfördes visas i Tabell 1. Betena såddes i renbestånd 2010. Varje blandning fanns i tre upprepningar, dvs totalt var det 12 försöksfällor à 0,29 ha. Dessutom såddes en större yta av varje blandning där djuren kunde gå mellan försöksavbetningarna.

Varje år användes 36 tackor med lamm, tre tackor i varje försöksfälla. De betade hela säsongen på samma vallfröblandning. Betet fortgick tills beståndet antingen växte ifrån djuren eller minskade alltför mycket. Djuren flyttades då till den gemensamma ytan med samma blandning. Rutorna putsades och fick återväxa något innan djuren gick tillbaka till sina respektive fällor.

Det var fyra betesomgångar 2011 och fem 2012, från mitten av maj till slutet av september. Bagglammen skildes av i slutet av juli, därefter gick bara tackor och tacklamm kvar på betet.

Skillnad mellan sådd och gröda

Vallblandningarnas täckningsgrad bedömdes vid ett flertal tillfällen. Det var en variation från 35 till 90 % under olika delar av säsongen och studien, men ingen skillnad mellan artblandningarna.

Båda åren gick en del ängssvingel i ax efter första putsningen. Senare under säsongen var det dock bara blad. Vitklöver gick i blom i juli men efter putsning blev det bara blad.

Den botaniska sammansättningen bedömdes genom att en uppskattning gjordes på 30 ställen per fälla av vilken art som stod för störst andel ts av växtmassan samt vilka arter som kom tvåa och trea. Med en ekvation beräknades sedan andelen av varje art i procent av total ts. Alla de sådda arterna fanns i början, men käringtand bara i enstaka exemplar. Bland gräsen minskade timotej medan svinglar och ängsgröe ökade i andel under varje säsong och med tiden. Baljväxthalten var i början och slutet av studien högst i baljväxtblandningen. Det fanns en del ogräs i fällorna. Arterna varierade mellan olika platser på fältet och under säsongen, men mest var det kvickrot, vitgröe, kärrkavle och våtarv.

Med tiden blev ängssvingel-, baljväxt- och örtblandningarna relativt lika i botanisk sammansättning. Det kan vara en del av förklaringen till att det inte blev så stora skillnader i resultat mellan försöksleden. Den jämförelse man i huvudsak kan uttala sig om är den mellan ängssvingel- och rörsvingelblandningarna. I figur 1 visas

Tabell 1. Artsammansättning i de fyra blandningarna vid sådd (andel frö av respektive art i varje blandning, %).

Art	Ängs-svingel	Rör-svingel	Timotej	Ängs-gröe	Vit-klöver	Röd-klöver	Käring-tand	Svart-kämpar	Kummin	Cikoria
Sort	Kasper	Swaj	Jonatan	Sobra	Undrom	Betty	Oberhaunstaedter	Lance-lot	Vollhauen	Puna
Ängssv.-blandning	50		30	10	10					
Rörsv.-blandning		50	30	10	10					
Baljväxt-blandning	22		30	10	10	15	13			
Ört-blandning	22		30	10	10		13	5	5	5

utvecklingen i botanisk sammansättning över tiden i dessa blandningar.

De förändringar som sågs i olika led var till viss del väntade. Timotej och rödklöver har svårt att klara upprepade avbetningar och käringtand har svårt att klara konkurrensen i beståndet. Skillnad i smaklighet mellan olika arter inverkar troligen också. Ängssvingelns tendens att gå i ax efter den första avbetningen/putsningen kan vara en nackdel för smakligheten innan man putsat igen. Då rörsvingeln växt sig hög ratades den av djuren som då föredrog vissa delar av dessa fållor där de höll nere beståndshöjden.

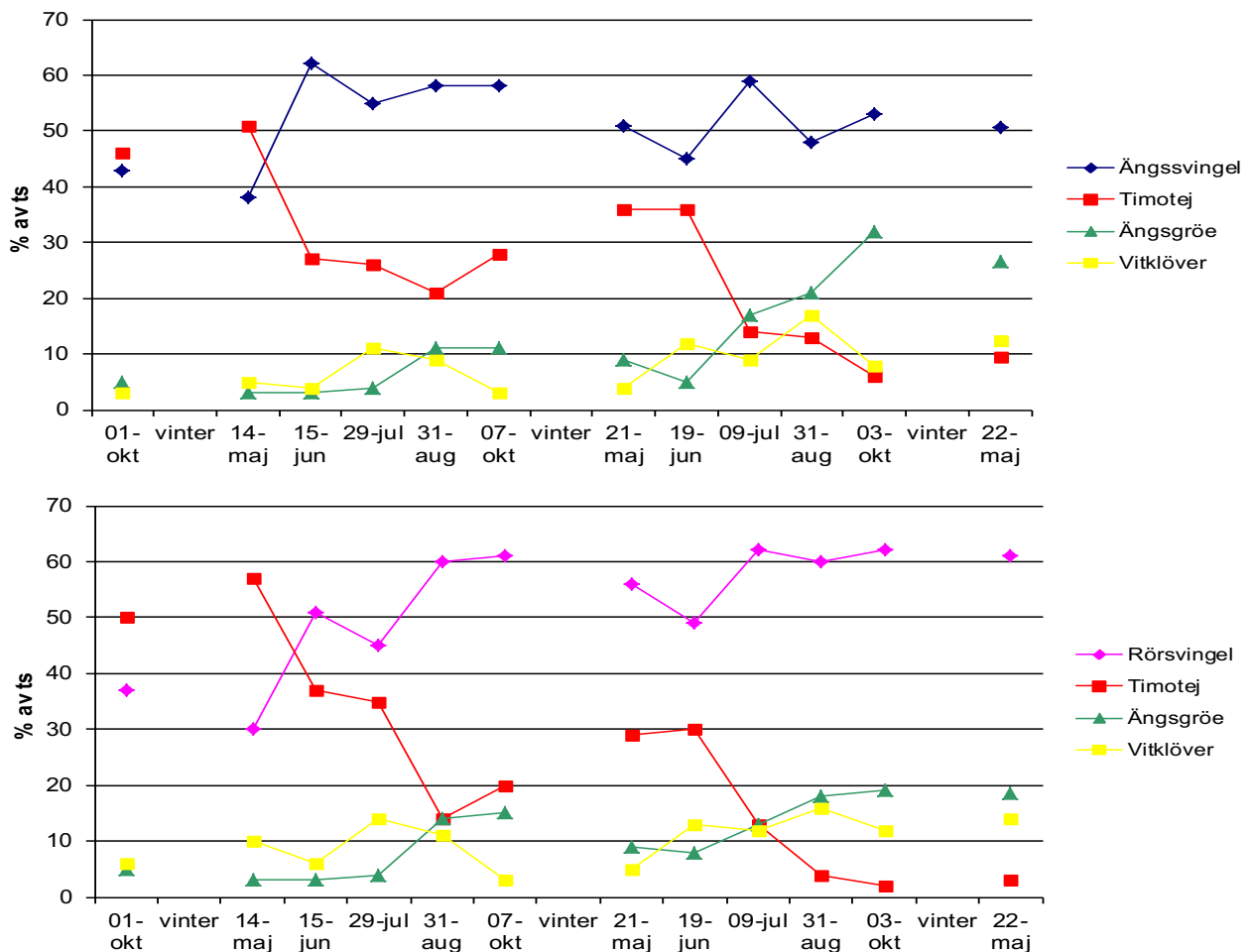
För att få ett mer rättvist mått på den botaniska sammansättningen i blandningarna med många arter gjordes 2012 och våren 2013 en notering vid varje mätpunkt om någon baljväxt eller ört över huvud taget fanns där. Man såg då bl a att kummin växte i över hälften av örtledets mätrutor även om mängden totalt var låg. Cikoria fanns i en tredjedel av mätrutorna under betessäsongen men minskade under den sista övervintringen, eventuellt på grund av att den betats för hårt.

Snabb vårtillväxt

Beståndets massa mättes med betesplatta (se foto sid 1). Mätningen gjordes på 20 ställen i varje fålla en gång i veckan under betesomgångarna. Figur 2 visar medeltal från det första året. Man ser tydligt den snabba tillväxten på försommaren. I samband med mätningen klipptes prover och det var ett tydligt samband mellan höjden på plattan och motsvarande torrsvikt. Det kan dock vara svårt att jämföra grödor av olika karaktär. En hög andel styva blad, strån eller stubb ger ett motstånd som inte alltid motsvarar mängden gröda. Man kan på gården klippa en viss yta för att få en uppfattning om tillgänglig gröda av olika typ vid en viss plathöjd.

Det gjordes också mätningar på obetade ytor i s.k. betesburar. Också här såg man den stora variationen i tillväxt under säsongen, från ca 125 kg ts per hektar och dag på försommaren till ca 25 kg ts på höstkanten. Att ha skiftande betesbeläggning under säsongen var inte möjligt i denna studie men det är tydligt hur viktigt det är att man kan variera betestrycket i praktiken.

Figur 1. Artsammansättning enligt uppskattad andel ts av varje art i ängssvingelblandningen (överst) respektive rörsvingelblandningen (nederst) vid olika tidpunkter. Varje punkt är ett medeltal av 90 mätningar.

Detta material har delvis finansierats med EU-medel

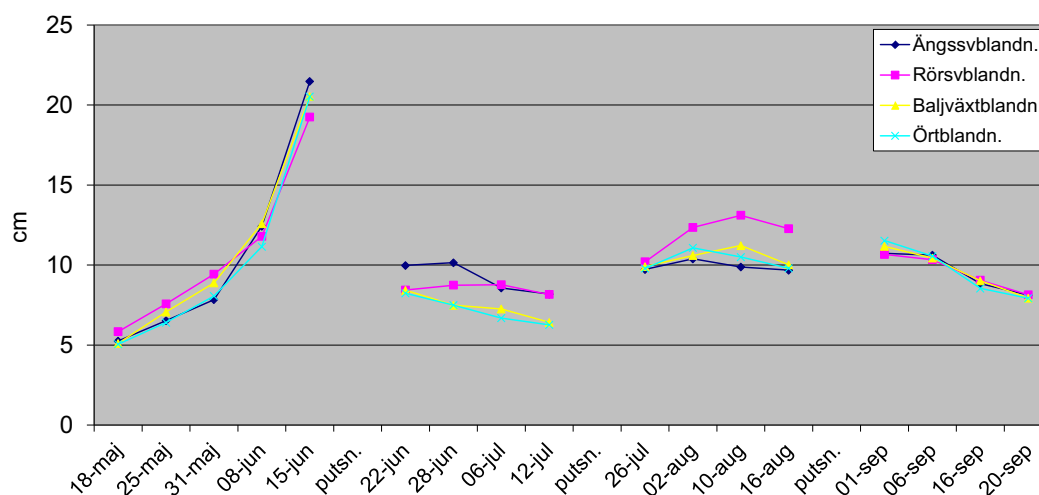
NYTT från institutionen för norrländsk jordbruksvetenskap produceras vid SLU i Umeå.

Redaktör: Gun Bernes

Ansvarig utgivare: Märten Hetta

Skrifterna distribueras bl a via Norrmejerier och finns även på www.slu.se/njv under Publikationer.

Tryckningen av detta blad finansieras av länsstyrelsen i Västernorrlands län samt av EU.

Figur 2. Resultat av mätning med betesplattan 2011. Observera att datumaxeln inte är skalenlig. Varje punkt är ett medeltal av 60 mätningar.

Näringsvärdet varierar

Prover klipptes för analys av betets näringsvärde (energi, rp, NDF). Det som kunde mätas var den tillgängliga grödan, vilket inte säkert är detsamma som det fåren väljer då de betar. Det var bara ett fåtal signifikanta skillnader mellan artblandningarna, men år 2012 hade rörsvingelledet sämre näringsvärde än de övriga mot slutet av säsongen.

Bra lamm tillväxt

Såväl tackor som lamm vägdes varje gång de flyttades. Tackornas hull tenderade att vara lägre i rörsvingelgruppen. Lammtillväxten var mycket bra år 2011, i medeltal 340 g/dag för alla lamm fram tills bagglammen skildes av. Det första året på helt parasitfria beten ger goda förutsättningar. År 2012 var tillväxten generellt ca 50 g lägre per dag. Det var en signifikant skillnad i lammtillväxt mellan artblandningarna 2012 beroende på en sämre tillväxt hos tacklammen i rörsvingelledet.

Att lammens tillväxt var god även när betet rusade i höjden i början av säsongen tyder på att det inte i första hand är beståndshöjden som är avgörande för konsumtion och tillväxt utan smältbarheten.

Vädrets inverkan

En del av de skillnader vi såg mellan åren kan också förklaras av vädret. Temperaturen inverkar på växternas tillväxt och därmed också på djuren. Det var både varmare och soligare år 2011 än året därpå. Antalet soltimmar under tiden juni till augusti var närmare 800 år 2011 och 685 år 2012.

Ekonomisk jämförelse

Det är svårt att räkna kalkyler som blir helt rättvisande, bl a eftersom det i stort sett hela tiden fanns ett överskott på bete, dvs vi har inte utnyttjat potentialen fullt ut. Resultatet beror också på om man utgår från växt- eller djursidan. Växtmässigt var kostnaden vid 60 % betesutnyttjande ca 0,90 kr/kg ts, något högre i ängssvingelledet och något lägre i baljväxt- och örtleden. Om man istället utgår från djuren var det mest lönsamt med örtblandningen medan rörsvingelblandningen pga den sämre lammtillväxten gav sämst resultat.

Örtblandningens positiva resultat i studien kan inte säkert kopplas till innehållet av örter, då deras andel av den totala växtmassan var låg.

